УДК 334.7

О.М. Чубка
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра фінансів

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ПФГ У РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

© Чубка О.М., 2003

Розкрито основні тенденції розвитку промислово-фінансових груп у зарубіжних економічно розвинутих країнах, їх роль та місце в економіці США, Японії, Південній Кореї, проблеми створення та функціонування ПФГ у Білорусії та Україні.

The article tells us about main trends of development of industrial-financial groups in economically developed countries, their role and place in economic of USA, Japan, North Korea, the problems of creation and functioning IFG in Belorussia and Ukraine.

Постановка проблеми. Головною умовою виробничо-господарської діяльності суб’єктів господарювання є наявність інвестиційних ресурсів, безперервність руху капіталу і товарно-грошових потоків. Прагнення забезпечити ці умови змушує промислові підприємства шукати нові джерела інвестування, ініціювати процес формування організаційно-господарських структур, що грунтуються на взаємопроникненні й злитті різноманітних форм капіталу — промислового і фінансового. У цьому і полягає суть промислово-фінансових груп. У ринковій економіці вони виникають не випадково, а відповідно до об’єктивних вимог. Як правило, такі утворення формуються з метою широкомасштабної інвестиційної діяльності та акумуляції грошових ресурсів. Причому йдеться про певну скоординованість і спрямованість процесів мобілізації грошового капіталу. Разом з тим необхідно зазначити, що промислово-фінансові групи (ПФГ) мають на меті вирішити проблеми самофінансування та проблеми забезпечення підприємств фінансовими ресурсами.

На початкових етапах створення і функціонування ПФГ під ними розумілись групи промислових та інвестиційних структур, які тісно пов’язані між собою у фінансовому плані. Інакше кажучи, само по собі об’єднання банку з декількома підприємствами шляхом купівлі пакетів їх акцій за відсутності механізму довгострокового фінансування спільних інвестиційних проектів банками як ПФГ не сприймалось. На наступних етапах під ПФГ почали розуміти об’єднання, до складу яких входять промислові і фінансові структури. Отже, розвиток зв’язків між банками і промисловими підприємствами пішло не по формальному шляху з офіційною реєстрацією ПФГ в державних органах, а без офіційної реєстрації, на основі договорів про спільну діяльність, кредитних договорів, купівлі пакетів акцій.

Сучасні ПФГ — це багатогалузеві промислово-фінансові комплекси. Їх розвиток — результат злиття капіталів промислових, торговельних, транспортних підприємств і

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

фінансово-кредитних установ, які можуть бути репрезентовані не лише банківськими структурами, а й інвестиційними, фінансовими, страховими компаніями, пенсійними фондами.

У Росії, Японії, США та інших країнах створюються фінансово-промислові групи (ФПГ), в яких головними є банки і фінансово-кредитні установи, що дозволяє концентрувати фінансові ресурси у перспективних програмах і зацікавлювати банки до інвестиційної діяльності. В Україні законодавство передбачає створення ПФГ, в яких серед учасників повинні домінувати промислові підприємства, а не фінансові структури.

Аналіз останніх досліджень і результатів. Питанням створення та функціонування ПФГ займалося багато дослідників у різних країнах світу, зокрема у Росії — Цвєтков В., Крейндель Е., у Кореї — Коніна К., у Білорусії — Мясникович М.; в Україні вирішення економічних, правових, законодавчих та інших проблем створення угрупувань такого типу започаткували Бесараб Є.О.,Фролов Н.Ф., Куліш Г.П., Рязанцев В.М.

Постановка задач. Метою викладеного нище матеріалу є ознайомлення з особливостями створення ФПГ розвинутих країн світу, виділення їх спільних ознак, ролі та місця в економіці країн, зокрема у виробництві ВНП, експорті, інвестиціях тощо та постановка проблем створення та функціонування ПФГ у Білорусії та Україні.

Виклад основного матеріалу. У західних країнах значні за обсягом інвестиційні проекти реалізуються переважно через ФПГ, яким притаманна здатність до оновлення та диверсифікації виробництва.

В Японії такі провідні ФПГ (по японськи — сюдани), як “Міцуї”, “Міцубісі”, “Фуе”, “Суміто”, становлять менш як 10 % від усіх компаній країни, однак при цьому в провідних галузях економіки вони забезпечують більш як 50 % загального обсягу продажу. До кожної групи входить один (або більше) міський банк, один трастовий банк, одна торгова компанія та велика кількість дрібних та середніх фірм. Характерним для сюданів є перехресне володіння акціями, але жодна компанія ФПГ одноосібно не володіє усіма або більшістю акціями групи. В Японії існують горизонтальні (учасники групи належать до різних галузей промисловості), вертикальні субконтрактні (базуються на субконтрактних відносинах виробників) та вертикальні дистриб’юторські (базуються на взаємовідносинах “виробник—дистриб’ютор”) ФПГ. ФПГ Південної Кореї (чеболі) дуже подібні до ФПГ Японії, але на відміну від них базуються на сімейному капіталі. Чеболі виступають як групи формально самостійних фірм, що знаходяться у власності визначених сімей і під єдиним адміністративним і фінансовим контролем. У Кореї рівень концентрації виробництва і капіталу дуже високий. Так, декілька десятків чеболів (найбільші з яких — “Самсунг”, “Деу”, “Хенде”, “Ел Джі”, “Ес Ка Глобал”) контролюють майже всі галузі економіки. Їм належить більшість великих і середніх компаній. На 10 провідних ФПГ припадає 64 % ВНП і приблизно 70 % експорту. Для чеболів характерний дуже високий рівень диверсифікації (практично в кожній з них представлені всі провідні галузі промисловості).

Збільшення ФПГ у Південній Кореї відбувалося значною мірою завдяки створеній для них системі пільгового фінансування при підтримці держави. Серед інших факторів, які сприяли динамічному розвитку ФПГ, можна виділити такі:

— швидке освоєння нових галузей і диверсифікація діяльності завдяки досвіду, одержаному в проектуванні і реалізації інвестиційних проектів;

— використання нових іноземних технологій;

— велика увага підготовці управлінських кадрів;

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

— здатність швидко акумулювати значні фінансові ресурси для реалізації стратегічно важливих проектів;

— висока фінансова, технологічна і організаційна стійкість [1, с. 33].

Сьогодні чеболі переживають не кращі часи у своєму розвитку. Вони обтяжені боргами, перебувають у складному фінансовому становищі. Надмірна диверсифікація, яка мала б вирішити проблему розподілу ризиків, продемонструвала свою уразливість.

В США основу промисловості становлять приблизно 100 міжгалузевих корпорацій, які і є високоінтегрованими ФПГ. На їх частку припадає від 55 до 60 % ВНП США, 45 % робочої сили і до 60 % інвестицій. Одним із найбільших джерел комерційних кредитів є промислова группа “Дженерал моторз ексептанс корпорейшн”. “Форд моторз” володіє ощадними і кредитними компаніями в Каліфорнії, Колорадо та Нью-Йорку. У США особливо сильно розвинуті фінансово-промислові конгломерати Нью-Йорка. Вони зосереджують 90 % всіх операцій інвестиційних банків, брокерських фірм та фондових бірж, 50 % трастових відділів комерційних банків, 40 % активів страхових компаній та значну частку торгівлі федеральними облігаціями. Тут, як і в Кореї, домінують в основному сімейні клани (Рокфелери, Моргани, Мелони та ін.). У Каліфорнії та Техасі існують ФПГ територіального типу, які засновані на об’єднанні інтересів місцевого промислового та банківського капіталів. Для ФПГ США, як і для Кореї, характерна висока концентрація капіталу.

В Росії протягом останніх років ФПГ також набули широкого розвитку, але їх створення відбувалось в умовах, відмінних від тих, у яких формувалися корпоративні структури інших країн. Так, у 1999 році офіційний статус одержали 84 групи. До їх складу на добровільних засадах увійшли більше 1600 промислових підприємств і організацій, 146 фінансово-кредитних інститутів. Загальна чисельність зайнятих в них перевищила 3 млн. осіб. З 200 найбільших російських компаній 130 є учасниками офіційно зареєстрованих ФПГ, а із 100 найбільших банків Росії 48 або увійшли до складу ФПГ, або самі створили такі групи. Серед найбільших учасників зареєстрованих ФПГ можна виділити такі промислові підприємства, як Магнітогорський, Західно-Сибірський, Орсько-Халіловський металургійні комбінати, Красноярський алюмінієвий завод, АТ “АвтоВАЗ”, “КамАЗ”, Челябінський трубопровідний завод.

ФПГ Росії можна поділити за такими ознаками:

— залежно від центру формування групи: 90 % становлять виробничі групи (сформовані навколо одного чи групи промислових підприємств) і 10 % — банківські;

— за організаційною структурою: 36 % — вертикальні інтегровані групи, 53 % — горизонтально інтегровані, 6 % — конгломерати;

— за територією діяльності: 14 % — транснаціональні (міждержавні), 40 %- міжрегіональні, 46 % — регіональні;

— залежно від розмірів: 50 % — групи малого розміру (з товарооборотом менше 100 млн. доларів США), 40 % — середнього розміру (з товарооборотом в межах від 100 до 1000 млн. доларів США), 10 % — великого розміру (з товарооборотом більше 1000 млн.доларів США);

— залежно від способу і форми внутрішньогрупової структури і управління діяльністю: 95 % — союз, асоціація, консорціум, що базуються на внутрішніх договірних відносинах, 5 % — організаційні об’єднання типу холдінгу [2, с. 96].

У цілому ФПГ Росії охоплюють більше ніж 100 напрямків діяльності в різноманітних галузях народного господарства. Більшість ФПГ створені за галузевим принципом і

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

спеціалізуються у конкретній галузі. При цьому вони включають до свого складу організації, спеціалізація яких не збігається з основним напрямком діяльності групи. ФПГ диверсифікованого типу в Росії найменше — близько 10 % від загальної кількості зареєстрованих.

Слід зазначити, що для того, щоб російські ФПГ повністю відповідали завданням, які на них покладені, необхідно ще здійснити велику роботу. Багато із сформованих ФПГ носять перехідний характер і не можуть впевнено існувати у сьогоднішній формі. Напрямок їх розвитку головним чином буде залежати від ролі і місця фінансового інституту в діяльності групи.

Активну роль ФПГ відіграють у прискоренні інтеграційних процесів у країнах-учасницях СНД. Серед офіційно зареєстрованих транснаціональних (міждержавних) ФПГ, які базуються на коопераційних зв'язках з підприємствами Білорусії, України, Киргизії, Таджикистану, Молдавії, можна відмітити "Нижгородські автомобілі", Міждержавну фінансово-промислову групу "Інтерос", Транснаціональну алюмінієву компанію (ТаНаКо), Транснаціональні ФПГ "Слов'янська бумага", "Аерофін" тощо.

Формування ФПГ в Білорусії визначається тим, що вони розглядаються з одного боку як один із заходів подолання кризи в промисловості, а з іншого — як "несуча конструкція" розвиненої економічної системи. Створення ФПГ в Білорусії можна здійснити в межах загальної програми виходу економіки із кризи, її оздоровлення і подальшого економічного зростання. Стратегія формування ФПГ базується на існуючих в країні економічних реаліях, аналізі ринків постачання і збуту тощо. Ця стратегія узгоджується з іншими програмами — структурною перебудовою, антимонопольною політикою, розвитком малого і середнього бізнесу тощо. Для розвитку ФПГ необхідно виконати заходи, які створюють сприятливе для них середовище (правове, економічне, інформаційне). Враховуючи темпи реформування економіки в країні, слід перевести створення ФПГ на рівень державної політики.

В Україні процеси злиття промислового і фінансового капіталів регулюються Законом України "Про промислово-фінансові групи в Україні" та іншою законодавчою та нормативною базою. Саме трактування промислово-фінансових груп подається в законі як об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, науково-проектні установи, інші установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням Уряду України на певний термін для реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва та структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції.

В Україні процес створення ПФГ та його динаміка залежать передусім від їхньої відповідності інтересам держави. Це в основному відбилося у процедурі створення ПФГ, яка має низку недоліків, серед яких варто виділити ось які:

— вона включає обов'язкову вимогу участі групи в реалізації державної програми розвитку виробництва за відсутності будь-яких пільг з боку держави, і навіть при видачі дозволу на створення групи перевага надається тим об'єднанням, які мають державне значення, а не тим, що створюються за критеріями економічної ефективності. Отже, якщо метою ПФГ є лише реалізація державної програми, то це автоматично виключає можливість створення групи, яка не бере участі у такій програмі;

— термін існування ПФГ обмежується терміном реалізації державної програми, тобто ПФГ має тимчасовий характер. Для забезпечення стабільності в економіці України необхідно було б створювати ПФГ не на визначений термін, а без вказаного терміну;

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

— дуже високі вимоги щодо обов’язкового мінімального розрахункового обсягу реалізації кінцевої продукції, необхідного для того, щоб Кабінет Міністрів України дав дозвіл на створення групи, який має бути еквівалентний сумі 100 млн.доларів США за рік, починаючи з другого року після створення ПФГ. Такий показник є малоймовірний для українських підприємств, тому його значення слід було б зменшити;

— до складу ПФГ може входити лише один банк, що обмежує інвестиційні можливості групи. Враховуючи і те, що в Україні невелика кількість банків із значним капіталом і жоден з них не буде спроможний сприяти реалізації кінцевої продукції в обсязі, визначеному законом України, необхідно дозволити включати до складу групи два чи більше банків.

Недостатнє врахування накопиченого в світі досвіду щодо створення й діяльності ПФГ, недоліки законодавства, невдалі спроби винайти особливий шлях вирішення проблем інвестування в Україні призвели до практично повної відсутності зазначених угрупувань в економіці країни. Протягом 10 років незалежності в Україні створено і юридично оформлено лише одну ПФГ згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2001 року № 547. Цією постановою з метою реалізації Комплексної програми розвитку кольорової металургії України предбачено утворення терміном на 5 років промислово-фінансової групи “Титан”. Головним підприємством цієї групи затверджено державну акціонерну компанію “Титан”, її основними учасниками виступають: акціонерний комерційний банк “Форум”, інститут гірничо-хімічної промисловості ВАТ “Гірхімпром”, Сумський державний науково-дослідний інститут мінеральних добрив і пігментів “МІНДІТ”, ТзОВ “Виробничо-комерційна фірма “Велта”, науково-дослідний і проектний інститут із забезпечення та агломерації руд чорних металів ВАТ “Механочормет” [3, с. 73].

Поруч з тим в Україні існує значна кількість неофіційних і неформальних ПФГ. Найвідомішим об'єднанням такого роду є угрупування, до якого входять компанія “Київміськбуд” і банк “Аркада”, що беруть участь в реалізації житлово-будівельного проекту. Крім того, можна виділити АТ “ДАНКО” (Донецьке Акціонерне Науково-Комерційне Об’єднання), яке не зареєстроване офіційно і являє собою той вид ПФГ, які утворюються на основі підприємств технологічно зв'язаних між собою. Напрямком діяльності є виробництво та реалізація продукції чорної металургії. Поряд з тим, окрім основного виду діяльності, група є агентом Уряду України в розподілі і забезпеченні газом промислових підприємств регіону.

Висновки. Як бачимо, найбільшого розповсюдження ФПГ одержали в індустріально розвинених країнах — США, Японії, Північній Кореї і ін. Вони зайняли відповідну нішу на ринку і успішно функціонують. Що ж стосується ПФГ України, Білорусії, то тут йдеться про необхідність переосмислення самого бачення ПФГ в сучасних умовах та про необхідність значного доопрацювання законодавчої та нормативної бази для нормального функціонування ПФГ.

1. Конина Н. Реструктуризація діяльності фінансово-промислових груп Північної Кореї в умовах кризи // Проблеми теорії і практики управління. — 1999. — № 3. 2. Цвєтков В.А. Фінансово-промислові групи: досвід і перспективи // Проблеми прогнозування. — 2000. — № 1. 3.Куліш Г.П. Створення промислово-фінансових груп в Україні // Фінанси України. — 2001. — № 11.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua